

mert „a Kapitóliumról többet látott mint tisztjei megfigyelő állásai-
ból“ és mert „meg tudta magát szerettetni katonáival, akik örömmel
engedelmeskedtek neki“. A Vita írója legfőbb dicséretként a talán fra
Moreale seregéből hozzá vetődött magyar katonák ítéletét idézi:
„Páratlanul bátor kapitány volt!“

XX. Cola di Rienzo halála.

Palestrina ostroma a szenátor gondolatát az egész szeptember
hónap folyamán fogva tartotta. Mindent feltett erre az egy ütőkár-
tyára, mert az 1347 november 20-án, a Porta San Lorenzo-i ütközet-
tel megakadt küzdelmet a nemesség letörésére most már minden esz-
közzel végig akarta harcolni. De ép e kérérlhetetlen következetességé-
ben és gyűlöletében, mellyel a feudalizmus utolsó mentsvárait akarta
kifüstölni, rejtett tragikus bukásának csírája. Róma akkori társa-
dalmi strukturája lehetővé tette a nemesség számára, hogy a népet,
Rómának szinte egész lakosságát, a maga pártjára vonja. Cola di
Rienzo helyzete merőben más volt most, mint egykor tribunátusa
idején. Akkoriban a nagy összecsapás előtt módjában volt Róma pol-
gáraiból megbízható hadsereget szervezni; most ellenben zsoldosok
segítségével szerezte vissza hatalmát s a Palestrina elleni harcban is
zsoldosokra volt kénytelen támaszkodni. A város zilált pénzügyeit
sem volt ideje rendezni. Pedig a katonákat fizetnie kellett. A korá-
ban nem éppen finnyás pénzszerzési módok közül tehát arra vete-
medett, hogy gazdag nemesek mellett, polgárokat is fogasson el, s
aztán búsás váltságdíj ellenében bocsássa őket szabadon. Ezzel a fra
Moreale kivégeztetése miatt már amúgy is idegenkedő, egykor még
hű nemeseket és a jómódú polgárságot is maga ellen ingerelte.

Mikor az így harácsolt pénz kifogyott, más jövedelmi forrás
híján, a sóadót volt kénytelen felemelni, aztán a borra és más fogyasz-
tási cikkekre vetett ki új vámot, mivel viszont a szegényebb néposz-
tály szeretetét játszotta el, mely ily áldozatok szükségét nem érte
fel ésszel. Az sem vált előnyére, hogy a rend fenntartására ke-
rületenként ötven gyalogost toborzott, mert az így régi gyakorlata
szerint alakított hatszázötven főnyi milícia zsoldját nem tudta fi-
zetni és következésképpen a városi katonaság megbízhatósága is két-
ségessé lett.

Palestrina ostroma, melyet kellő anyagi felkészültség hiányá-
nak ellenére is minden áron folytatni akart, végül diktátori, tiran-
nikus fellépésre kényszerítette. Gyűlést, tanácsot most már alig hí-
vott össze, s ha meg is tette, hirtelen fellobbanásai, lángoló haragja,
sírásból hirtelen kacagásba csapó kiszámíthatatlan hangulatválto-
zásai miatt senki sem mert többé neki ellentmondani. De ezzel el is
szigetelődött; magára maradt. Attól kezdett tartani, hogy a ren-
detlenül fizetett palestrinai sereg ellene talál fordulni. A katonái
előtt igen népszerű Riccardo Imprendentit megfosztotta méltóságá-
tól és más vezért nevezett ki helyébe. A néppárt előtt bizonyos Pan-
dolfuccio di Guido jutott kegybe, aki egykor a tribun megbízásából
Francesco Baroncellivel együtt Firenzében járt követségben. Őt,

nehogy vetélytársává nőhessen, az eladdig soha el nem hanyagolt bírósági eljárás mellőzésével, törvénytelenül kivégeztette; tirannussá lett azért, hogy a nép érdekében a feudális nemességet letörhessen. Ily körülmények között a fra Morealeval kudarcot vallott Colonnának és az elhatározó pillanatban ismét hirtelen a színen megjelenő Savellieknek könnyű volt az általános elégedetlenséget forrongássá fokozniok ép akkor, mikor szenátori kinevezésének pápai jóváhagyása VI. Incétől október 7-én megérkezett és ő annak másnapra tervezett kihirdetésétől helyzetének végleges megerősödését várta.

Október 8-án reggel a Savellik és Colonnák kerületei felől egyszerre fegyveres csoportok jelentek meg a Kapitólium alatt és ott egyesülve a szenátusi palota felé tódultak. A tüntetők „*Eljen a nép*” kiáltásából Cola di Renzo nem sejtette szándékukat, mikor pedig — kétségtelenül előre megbeszélt terv szerint — kiáltásuk megváltozott és halált követelt az árulóra, aki új adóval és vámmal nyomorítja meg a szegény népet, már késő volt! Mire a szenátor észbekapott, hogy ő ellene szól a tüntetés, már annál is kevésbé verethette félre a kapitóliumi harangot s gondolhatott fegyveres védekezésre, mert az a meglepetés érte, hogy őrség, szolgák és tisztviselők eltűntek a palotából. Magán kívül úgy látszik csak hárman nem tudtak a készülő dolgokról: rokona, Locciolo szűcs; Brettone, nemrég megcsalt hitelezője; talán legbizalmasabb szolgája volt a harmadik, aki azért maradt ott, mert nem volt beavatva a szenátor ellen forralt összeesküvésbe.

A két említett városkerületből rekrutálódott tüntetőkhez mind többen csatlakoztak: munkátlan síhederek, férfiak, asszonyok. Követ hajigáltak a palota ablakaira és szüntelenül ordítottak: „*Le a vámmal! Halál az árulóra!*” Látva a helyzet komolyságát és bízva ékeszólásának rábeszélő erejében, Cola di Rienzo ekkor végre cselekvésre határozta el magát. Teljes lovagi díszbe öltözött, felcsatolta pánccélját, fejére tette sisakját és kezébe ragadta a nép zászlaját, aztán kilépett az emeleti nagy terem erkélyére. Megjelenése azonban nem tette meg a szándékolt hatást a tüntetőkre. A zaj nem csitult el, sőt hiába terjesztette ki karjait is annak jelzésére, hogy beszélni akar. Pedig, ha szólhatott volna — sóhajt fel a Vita írója — minden bizonnyal megváltoztatta volna a Colonnák és Luca Savelli által felkeltett népi hangulatát. Középor zúdult feléje, egy nyíl kezefején találta. Hogy mégis valamiképp hasson a dühöngő tömegre, mely a palota kapuja elé már tüzet rakott, kiterjesztette a zászló selymét; némán rámutatott Róma címerére és az alatta fénylő S. P. Q. R. (*Senatus Populusque Romanus*) betűkre, e szimbolikus gesztussal azt akarva kifejezni, hogy minden cselekedete a nép érdekeit szolgálja. De hiába volt minden, a tüntetők — a Vita szerint — úgy viselkedtek „*mint a disznók*”. A zaj és a középor mind fenyegetőbbé lett, úgy hogy a szenátor kénytelen volt visszavonulni az erkélyről. De a nagyteremben sem érezhette magát biztonságban, mert észrevette, hogy Brettone di Narba és Locciolo Pellicciari az ablakból jelekkel értekeznek a néppel. Attól is tartott, hogy Brettone, kihasználva védtelen helyzetét, kapva kap az alkalmon, hogy megbosszulhassa bátyját, és megöli. Ha leg-

alább Locciolo-rokona el nem árulta volna — véli a Vita írója — és ha az emeleti nagyteremben maradhatott volna, életét megmenti, mert az emeletre vezető falépcső már égett s a támadók nem egykönnyen juthattak fel hozzá. „Közben a nap járása emelkedett, a reggeli kerület lakói, legjobb pártbívei odaérkeztek, a nép nőtt és a tüntetők szándéka a véleménykülönbségek miatt megváltozott volna. Vagy mindenki hazatér, vagy nagy csata kerekedik.“

De Locciolo árulása és Brettone jelenléte Cola di Rienzo megijesztette. Néhány asztalkendőt egymáshoz bogozott és leereszkedett rajtuk a palota udvarába. Itt a rácsok mögül a börtön foglyai kiáltoztak feléje. Lehúzta a tömlőc bejáratának kulcsát, nehogy kiszabadulhassanak. Emlékezetében két példa villant fel. 1353 február 15-én, tehát mintegy másfél év előtt, ugyanaz a Stefaniello Colonna, akit Palestrinában ostrom alatt tartott, szenátortársával, Bertoldo Orsinival együtt, az ő jelen bajával teljesen azonos helyzetben volt. A dühöngő tömeg akkor is megostromolta a szenátusi palotát. Bertoldo Orsini teljes fegyverzetben kilépett a tüntetők elé, de halálal fizetett büszke bátorságáért. Pár pillanat alatt két öl magas köhalmom volt holtteste fölött: s ezekután a nép türelemmel viselte el tovább a drágaságot (*e fatto questo, il popolo comportò la carestia dolcemente*). Stefaniello azonban „*ügyesebb volt* — meséli tovább Matteo Villani (III. 57). — *mert mielőtt még a nép dühre tetőfokára hágott volna, egy hátsó ajlón kiosont és megszabadult*“. E két megoldás közt habozott Cola di Rienzo is. Börsisakját hol feltette, hol meg levette. A kaputól a tűz már felcsapott a loggia tetejére, s annak gerendái nagy robajjal zuhantak alá. Fáj az emlékezés! sóhajt fel a tribun névtelen életírója, aki ugyanabból a Liviusból meríti életeményét mint Cola di Rienzo, s aki a hősi ideál megvalósítását várta volna az antik Róma e rajongójának halálától. A római Papirius vége lebeg szemel előtt, amint a szakállát tiszteletlenül ráncigáló gallust, annak ellenére, hogy tudta, a következő pillanatban felkoncolják, halálra sújtotta. Cola di Rienzo nem így tett. Égett benne a missziótudat életösztöne s ez nem engedte, hogy Bertoldo Orsini hősi sorsát válassza.

A portásfülkében levágta szakállát, képét bekormozta és egy kopott köpenyt vetett vállára, milyent a compagnai birkapásztorok szoktak viselni. Fejére vánkost borított, hogy magát a lehulló törmelékektől óvja. Így rohant ki az égő kapun; elváltoztatott hangon, campagnai tájszólással kiáltva: „*Fel, fel! Ott az áruló!*“ mintha már zsákmánnyal megrakodva belülről jönne. A nép figyelme az égő palota felé fordult, s valószínűleg meg is menekült volna, ha rongyai alól véletlenül elő nem csillan arany karkötője, melyet a nagy sietésben szerencsétlenségére elfelejtett letenni. Valaki fejéről lerántotta a vánkost és megismerte. A következő pillanatban a tömeg már hurcolta az oroszlán ketrece elé.

Mikor a helyre érkeztek, melyen az elítéltek előtt fel szokták olvasni a sorsukat megpecsételő halálos szentenciát, mindenki megdöbbenve elhallgatott. Ott állt előttük Róma ura zöld selyemzékében, báróhoz illő ruhában, öv nélkül, rendetlenül borostás szakállal, kormos képpel. Karját szótlanul keresztbe fonta és utolsó pillanatát

érezve közeledni, néma méltósággal merült önmagába. Ha igaz, amit a *Vita* írója beszél, hogy majdnem egy óra hosszát állt ott, ez talán azt jelenti, hogy a Colonna- és Savelli-párti izgatók szükségesnek tartották megbízóikat értesíteni az előre nem látott fordulatról. Csak mikor a várakozás már nagyon kifárasztotta a népet, provokálta talán a fogoly egy kihívó mozdulata, miközben „csöndesen forgatva fejét ide-oda tekintgetett“, a tribun tragikus végét. Egy Cecco dello Vecchio nevű ember kiragadta törét és hasba szúrta. Rögtön utána Treio Notaro karddal fejére sújtott, a többiek ütötték-szúrták, testét „szitává lyuggatták“, míg a távolabb állók szitkokkal biztatták a kegyetlen gyilkosokat. A tribun szó nélkül esett össze és halt meg már az első sebek után. Most valahonnan köteleket kerítettek és lábaira hurkolták. A Colonnák San Marcello-téri háza elé hurcolták. A kiálló köveken, sebzett feje félig leszakadt, combjairól a hús cefatokba rongyolódott. A Colonna-palota előtt egy erkély tartóvasára felakasztották, az utcagyerekek kővel hajigálták meg a holttestet.

Ott függött a megcsúfolt tetem, melyet kövérségében vágómarháéhoz hasonlít a *Vita* realiztikus stílusa, míg Jugurta és Sciarra Colonna nem rendelkeztek másnap eltakarításáról. De mily kegyetlenséggel fizettek neki a Colonnák még halála után is azért, hogy Lorenzo-fiát a szegény ifjú Giovanni vérével keresztelte lovaggá az emlékezetes november huszadika után! Mint emlékezünk, Cola di Rienzo a Regola-városnegyed gettója környékén született, ahol atyjának vendégfogadója állt. A zsidóknak kellett tehát temetéséről gondoskodniok. Száraz kőből rakott máglyán kellett elégetniök a „tribunus augustus“-t a nagy római császárnak, eszményképének síremléke, az Augusteo előtt, melynek hatalmas, toronyszerű építménye a Colonnák tulajdonában állott.

Igy is történt. A nagy álmodó hamvait szétszórta a szél, hogy híre se maradjon!

Régen, első bukása után, Giovanni Colonna biboros azt terjesztette róla, hogy jogarának ezüstgombjában tartja fogva az ördögöt, most azt suttogták, hogy lakásán titkos jelekkel beírt fényes tükröt találtak, mellyel a sátán segítségét tudta maga mellé kényszeríteni. Szobáit feldúlták, lovait leszúrták, fegyvereit összetörték. „Ez lett a vége ama Cola di Rienzonak — fejezi be elbeszélését a *Vita* névtelen írója —, aki Róma tribunus augustus-ává emelkedett“.